

Positie van talen in mbo afhankelijk van schoolbeleid

In 1993 is de SVM-wet (sectorvorming en modulering) ingevoerd in het mbo. Doel hiervan was de aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven te verbeteren. Voor het onderwijs in moderne vreemde talen had dit nogal wat consequenties. Zo wordt er op veel scholen sindsdien gewerkt in vier tot zes modules per jaar, en staan in de eindtermen de mondelinge vaardigheden en de beroepssituatie centraal. Tegelijkertijd zijn in de meeste gevallen de lesuren voor mvt-onderwijs sterk verminderd. In de huidige eindtermen voor het mbo is nauwelijks aandacht voor de talen en dreigen ook in de derde generatie eindtermen, die officieel op 1 mei jl. zijn vastgesteld en per 1 augustus 1997 worden ingevoerd, de talen ondergesneeuwd te raken.

Van veel kanten worden er klachten gehoord dat er op deze manier niet gewerkt kan worden en dat het bedrijfsleven straks geconfronteerd zal worden met medewerkers die geen enkele vreemde taal voldoende beheersen. Deze ontwikkelingen waren voor de Vereniging van Leraren in Levende Talen aanleiding een ronde-tafelgesprek te organiseren tussen docenten moderne vreemde talen uit het secundair beroepsonderwijs, onder leiding van Dirk Tuin, secretaris van het Nationaal Actieprogramma moderne vreemde talen. Doel van dit gesprek was vast te stellen wat er nog wél mogelijk is binnen de huidige kaders. Dit om te laten zien dat er ook lichtpunten zijn waar te nemen aan een overwegend duistere horizon.¹

Rond de tafel zaten de volgende docenten: Arie de Jongh, oorspronkelijk afkomstig uit het bedrijfsleven en sinds zes jaar docent Engels in Amersfoort; Wim Daemen, docent Duits in Den Bosch (tevens medecoördinator van het netwerk van leraren Duits); Thea

van den Handel, gepensioneerd, netwerkcoördinator Frans; Henk Halfhede, sinds 22 jaar docent Spaans in Almelo; en Ed Knijnenburg, docent Engels (en Nederlands) in Den Haag en coördinator van het netwerk Engels. Knijnenburg geeft les in de sector techniek, de anderen zijn allen werkzaam in de sector economie.

Hier volgt een samenvatting van de inspirerende discussie. De opgetekende uitspraken gelden uiteraard alleen voor de scholen waarop deze docenten werkzaam zijn. Het blijkt namelijk dat per school en zelfs per sector de aandacht voor de talen sterk kan verschillen, afhankelijk van keuzes die de directies maken. Dat dit één van de belangrijkste factoren is die in de huidige situatie van grote invloed kunnen zijn, zal in de loop van het artikel duidelijk worden.

Niet terug naar oude situatie

Allereerst vraagt Dirk Tuin de gespreksdeelnemers naar de verschillen tussen de oude en de nieuwe situatie, dat wil zeggen, vóór en na invoering van de SVM-wet. Verrassend genoeg geven de docenten aan

‘In de nieuwe situatie kan veel meer aandacht zijn voor communicatieve en beroepsgerichte vaardigheden.’

dat ze, ondanks de problemen die deze verandering met zich mee heeft gebracht, niet terug zouden willen naar de ‘oude situatie’. Dit is met name een gevolg van de grotere praktijkrelevantie van de talen en van het feit dat er meer variatie in werkvormen wordt gebruikt. Er hoeft niet meer naar één eindproduct toegewerkt te worden (een examen aan het eind van het schooljaar waarin leerlingen een dictee, een brief en wat tekstbegrip moesten opleveren) maar er kan veel meer aandacht zijn voor communicatieve en beroepsgerichte vaardigheden. Overigens is er wel gerichte nascholing van docenten noodzakelijk,

maar de veranderende rol van de docent biedt veel mogelijkheden.

Naast het verschijnen van beter op de praktijk afgestemde methodes, komen er steeds meer technische mogelijkheden om de leerlingen taalonderwijs op maat te laten volgen, zoals een talenlab en computer-gestuurde lesprogramma's. Ook kan de docent een lessituatie opnemen (bijvoorbeeld een praktijksimulatie) en bespreken in de klas of daar individueel feedback op geven. Hoewel zoiets erg veel tijd kost, is men het erover eens dat dit een zeer effectieve manier van werken kan zijn. Een extra reden voor deze positieve kijk op de vernieuwing is dat men tegenwoordig soms complimenten ontvangt uit het bedrijfsleven: 'Dit is een leerling die in de praktijk kan werken!' Dergelijke opmerkingen werden vroeger hoogst zelden gehoord.

Het belangrijkste probleem dat in dit verband genoemd wordt, behelst de afname van het aantal beschikbare uren voor een taal, bijvoorbeeld een terugloop van vier naar drie uur per week. Ook zijn er opleidingen waar moderne vreemde talen vrijwel volledig van het rooster zijn verdwenen, of waar Engels en Duits tezamen 45 minuten per week toebedeeld hebben gekregen. Daarnaast wordt het 'toets-circus' als probleem ervaren (vier tot zes modules per jaar betekent evenzoveel toetsen voor iedere vaardigheid) en blijkt het erg moeilijk met de leerlingen het niveau te behalen dat men zich van tevoren gesteld heeft. Enerzijds is dat een gevolg van de genoemde afname van uren in het mbo, anderzijds wordt dat geweten aan de toeleverende opleidingen: leerlingen afkomstig van de mavo schijnen een schrikbarend laag beheersingsniveau van de moderne vreemde talen te hebben. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de invoering van de basisvorming hier wellicht nog een positief effect op kan hebben.

Knijenburg geeft aan dat de verandering in zijn geval met name in de randvoorwaardelijke zin negatieve kanten heeft. Vóór de SVM-operatie was de situatie wat betreft Engels in de sector techniek al armoedig te noemen: de leerlingen hadden één contactuur per week, en alleen in de opleiding elektro hadden ze de mogelijkheid om in het examenjaar drie uur Engels te volgen. Nu staan er echter helemaal geen talen meer op het programma vanaf semester 5. Wel bestaat er een richting commerciële techniek (semester 6 en 7) waarin de vakken Nederlands, Engels én Duits elk voor twee lessen in de week zijn opgenomen, maar dit is een vrije keuze. Het niveau dat binnen de beschikbare tijd haalbaar is, is dan ook bedroevend. Ook internationaliseringsprojecten, onder andere uitwisseling met een Engelse school, blijken niet of nauwelijks invloed te hebben op de positie van de talen in de sector techniek.

Keuze van directie

Als tweede onderwerp stelt Tuin de rol van de directie aan de orde in relatie tot de situatie van moderne vreemde talen op de school. Er blijkt per instelling verschil te bestaan tussen het aantal talen en het aantal uren per taal dat gegeven wordt, zelfs voor precies dezelfde opleiding. De directie kan vrijwel eigenmachtig bepalen hoeveel aandacht er in de opleiding

Europese Literatuur In De Klas regionale variant

*Het centrum voor Nascholing Amsterdam
komt naar u toe*

Het enthousiasme voor onze postdoctorale specialisatie-cursus Europese Literatuur voor docenten Moderne Vreemde Talen en Nederlands is al enige jaren zo groot, dat we besloten hebben om komend cursusjaar ook een uitvoering in de regio te organiseren.

Als u er snel bij bent, is uw school misschien één van de drie waarmee we in zee kunnen gaan!

Inhoud

U krijgt zicht op dwarsverbanden tussen de literaturen van de verschillende Europese landen door de eeuwen, talen en genres heen. Ook de andere kunsten worden hierbij betrokken. Daarnaast besteden we ruim aandacht aan de praktijk. U ontwerpt met uw eigen collega's een vakoverstijgend literatuurproject en voert dat uit op uw school. U krijgt de kans te experimenteren met vernieuwende ideeën uit de literatuurdidactiek, waarbij andere werkvormen voorgesteld worden dan u misschien gewend bent. U stelt gezamenlijk een leerplan voor Europese Literatuur op voor uw school. En natuurlijk... u gaat zelf lezen. U krijgt de gelegenheid literatuur buiten uw eigen vakgebied te ontdekken en daarover met collega's van gedachten te wisselen.

Praktische informatie

De cursus wordt aangeboden aan drie scholen binnen één regio. Van elke sectie Moderne Vreemde Talen en Nederlands neemt tenminste één docent deel aan de cursus. Het betreft 17 bijeenkomsten die eens in de twee weken georganiseerd worden. Als locatie wordt in overleg een van de deelnemende scholen gekozen.

U vindt een gedetailleerde beschrijving van de cursus en een prijsopgave in de brochure "Europese Literatuur", die u kunt aanvragen bij het Centrum voor Nascholing Amsterdam, Wibautstraat 2-4, 1091 GM Amsterdam, (020) 599 57 50.

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Hogeschool van Amsterdam

aan moderne vreemde talen geschonken wordt. Halfhide meldt dat hij zich wat dat betreft in een luxe positie bevindt, want zijn directie stelt zich op het standpunt dat de school 'iets met talen moet blijven doen'. Concreet betekent dit dat alle leerlingen minimaal twee talen moeten volgen. Dit heeft echter voor hem onbedoelde gevolgen: steeds meer mavo-leerlingen hebben geen examen Duits of Frans gedaan, en komen dus bij hem op school met alleen Engels op enig niveau. Aangezien ze echter verplicht zijn een tweede taal te nemen, en Spaans de enige taal is die op nul-niveau begint, krijgt hij tegenwoordig regelmatig leerlingen die niet echt gemotiveerd zijn voor zijn vak. Weliswaar neemt zijn leerlingenaantal nauwelijks af, maar het is niet leuk om les te geven aan leerlingen die geen interesse hebben voor de taal.

'De directie bepaalt hoeveel aandacht er in de opleiding aan moderne vreemde talen geschonken wordt.'

De anderen haken hierop in door te stellen dat als gevolg van de praktische invulling die aan de talen gegeven wordt, leerlingen juist meer gemotiveerd

Dirk Tuin (l.) en Arie de Jongh.

zijn: ze krijgen de indruk dat ze iets leren waar ze straks in het beroep ook wat mee kunnen. Ook het werken op het eigen niveau van de leerling, bijvoorbeeld in praktijkoefeningen en met de al genoemde computerprogramma's, biedt mogelijkheden om de leerlingen te motiveren en zelfstandiger aan het werk te krijgen. Voor de docent is dit haast een noodzaak als gevolg van de heterogene instroom. Dat hierdoor ook het uitstroomniveau tussen leerlingen onderling kan verschillen wordt wel onderkend, maar dat is mede het gevolg van onduidelijkheden ten aanzien van de (tweede generatie) eindtermen. Er worden wel richtlijnen gegeven, maar toch stelt de ene school met die richtlijnen in de hand veel meer

inhoudelijke eisen aan de leerlingen dan een andere. Dit ontbreken van overeenstemming over het uitstroomniveau dat van de leerling gevraagd mag worden wordt overigens ook in de netwerkoverleggen van de verschillende talen regelmatig als knelpunt gesignaleerd. Zelfs al wordt dezelfde lesmethode gebruikt en worden er gezamenlijk voorstellen voor examens gemaakt, dan nog worden er uiteindelijk andere zaken getoetst. Van den Handel merkt hierbij op dat de SLO in de publikatie *Talen zijn beroepsvakken*² concrete voorstellen doet voor eindtermen voor de moderne vreemde talen. Deze voorstellen ontvangen veel positieve reacties in den lande; men mag hopen dat ze ook worden overgenomen door het ministerie van OCenW op het moment dat de nieuwste eindtermen worden vastgesteld.

Zonder taal kun je je vak niet uitoefenen

Tuin vraagt zich af hoe het komt dat tot nog toe de talen niet zijn terug te vinden in de eindtermen. Enerzijds wordt steeds vaker benadrukt dat het bedrijfsleven vraagt om de beheersing van een of meer vreemde talen, terwijl anderzijds die beheersing niet of nauwelijks getoetst wordt aan het eind van een opleiding. Volgens de gespreksdeelnemers is dit een gevolg van het feit dat er geen 'talenmensen' in de commissies zitten die de eindtermen hebben opgesteld. Daarin zitten wel vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, maar die hebben veeleer naar de inhoud van hun vak gekeken dan naar de meer algemene vaardigheden die de beheersing van een taal oplevert. Men heeft zich niet verantwoordelijk gevoeld voor het opnemen van de talen binnen hun programma. De beroepsprofielen waar de eindtermen op gebaseerd zijn, zijn daardoor zeer beroeps-specifiek opgesteld. De talen worden daarin niet erkend als afzonderlijk vak, terwijl ze wel degelijk een enorme praktijkrelevantie hebben. De door Tuin genoemde discrepantie wordt dan ook door de docenten sterk gevoeld: er worden door het bedrijfsleven steeds meer eisen gesteld aan de talen, terwijl er steeds minder uren beschikbaar komen om aan die eisen te kunnen voldoen. Men benadrukt echter dat talen wel degelijk beroepsvoorbereidend zijn; Van den Handel stelt zelfs dat je zonder taal onmogelijk je vak kunt uitoefenen.

Eén landelijk examen?

Tuin oppert dat een landelijk examen per taal een oplossing zou zijn, omdat er dan in ieder geval een duidelijke standaard bestaat waaraan alle leerlingen moeten voldoen en het bedrijfsleven derhalve precies weet wat het van de leerlingen kan verwachten. Over deze suggestie verschillen de meningen. Knijnenburg ziet wel perspectieven, maar geeft aan dat er een minimum gesteld zou moeten worden aan het aantal contacturen per taal. Daarvan uitgaande kan bepaald worden wat de eindtermen kunnen zijn en, in het verlengde daarvan, de landelijke examens. Ook De Jongh voelt wel iets voor een centraal examen, omdat op die manier eenheid gecreëerd wordt binnen de vakken, waar deze nu vaak sterk uiteenlopen. Daemen is veel terughoudender. Hij vreest dat een landelijk examen zal leiden tot een te grote machts-

positie van de landelijke organen. Deze maken nu al de eindtermen en in veel gevallen ook het lesmateriaal. Als ze dan ook nog verantwoordelijk worden voor de examens, waarmee hun eigen eindtermen en lesstof getoetst worden, krijgen ze teveel macht. Bovendien is het onmogelijk om de doelen binnen alle sectoren op één niveau te krijgen. Daarvoor worden er in het bedrijfsleven te uiteenlopende eisen gesteld aan de vaardigheden die leerlingen c.q. werknemers moeten beheersen. Er zou wel een minimumpakket opgesteld kunnen worden, maar verder zal er per sector (economie, techniek, dienstverlening en gezondheidszorg, landbouw) gedifferentieerd moeten worden.

Men schaarft zich wel achter het verzoek van Knijenburg aan het bedrijfsleven om te laten horen waar het precies aan schort, welke vaardigheden ontbreken. Als docenten moderne vreemde talen meer praktijkvoorbeelden zouden hebben waarmee ze aan hun directie konden laten zien waarom hun vak essentieel is, zou die directie wellicht ook eerder bereid zijn daar meer uren voor beschikbaar te stellen. Nu is het, door het ontbreken van concrete voorbeelden van de behoeften van het bedrijfsleven, soms moeilijk hard te maken waar die taal precies voor nodig is.

Waarom een andere benadering?

De gespreksdeelnemers beamen de veronderstelling van Tuin dat zij niet direct representatief zijn voor het lerarenkorps. Ze zijn actief bezig met hun vak en proberen de vernieuwingen positief te benaderen.

‘Docenten moeten zich niet in de hoek laten dringen, maar laten zien waarom hun vak zo belangrijk is.’

Daardoor komen ze wellicht ook tot de conclusie dat de situatie nu op een aantal aspecten beter is dan deze was vóór de SVM-operatie, ook al kleven er een aantal nadelen aan. De vraag is echter hoe het grootste deel van de leraren, die nu door de opgelegde ver-

anderingen soms alleen de nadelen zien, geholpen kan worden deze veranderingen positief te ervaren. De Jongh suggereert dat de docenten aansluiting moeten zoeken bij de beroepsvakken. Ze moeten zich niet in de hoek laten dringen, maar laten zien waarom hun vak zo belangrijk is. Van den Handel beaamt dit, en meent dat dat belang onderschreven zou moeten worden door cijfers uit het bedrijfsleven, bijvoorbeeld via stagebedrijven, waaruit moet blijken hoe belangrijk de beheersing van talen is voor de internationale handel. Daemen vindt het belangrijk dat de directie laat zien waar ze voor staat. Scholen moeten zich profileren met de taalvakken die ze aanbieden: weliswaar is er slechts één taal verplicht, maar wij bieden er twee aan! Op die manier kan de negatieve spiraal doorbroken worden. Ook Halfhide vindt dat de directie een belangrijke rol kan spelen, bijvoorbeeld door de internationalisering van het onderwijs als uitgangspunt te nemen. Als een school zich hierop richt, dan gaan de talen haast vanzelf een grotere rol krijgen, dan kunnen ze niet langer een sluitpost van de begroting vormen. Tenslotte wordt genoemd dat docenten in staat moeten worden gesteld nascholing te volgen. Daardoor krijgen ze meer middelen tot hun beschikking om in te spelen op de veranderende eisen in het moderne-vreemdetalenonderwijs.

Verbetering op komst?

Ter afsluiting van het gesprek geeft Tuin aan dat het ministerie van OCenW geld ter beschikking heeft gesteld om de derde generatie eindtermen opnieuw onder de loep te nemen. Gecontroleerd moet worden of er een discrepantie is tussen de manier waarop de moderne vreemde talen in de eindtermen zijn opgenomen en de eisen die beroepsprofielen gesteld worden. Het is evenwel niet helemaal duidelijk hoe dit geanalyseerd moet worden: immers, als er in de beroepsprofielen geen duidelijke eisen ten aanzien van de talen zijn geformuleerd, zal er ook geen discrepantie worden geconstateerd. Hoe het ook zij – het initiatief van het ministerie lijkt een aanwijzing dat me er ook in Den Haag van doordrongen raakt dat de positie van het talenonderwijs verbeterd moet worden. En als dat daadwerkelijk het geval is, dan zullen er ongetwijfeld veranderingen ten goede volgen.

Noten

1. Zie o.a. D. Tuin, Talen op een zijspoor in het beroepsonderwijs, in: *Levende Talen* 501 (1995), 347-348; L. Jansen, Behoeftes aan rust en duidelijkheid, in: *Levende Talen* 502 (1995), 399-400; S. Visser, Talen moeten op de agenda van de COB's, in: *Levende Talen* 506 (1996) 51-52; J. Kaldewaij, Zorgen om talenonderwijs in het mbo, in: *Levende Talen* 506 (1996) 53.
2. E. van Kleunen e.a., *Talen zijn beroepsvakken*, SLO: Enschede, 1995.